

**Ghext il-Mandragġ (3)**

# Logħob u logħbiet tat-tfal... ħamsin sena ilu!



kitba ta' ANTON SPITERI

Jekk ma nkunux ngħinu jew nittantaw fid dar, noħorġu nilagħbu fit triq, għax jekk noqogħdu ġewwa naqilghu xi għajta, jekk mhux xi xebgħa wkoll. Irid ikun il-Milied biex jixtrulna ġugarelli li l-Bambin iġibilna fil-lejl ta' twelidu. Il-ġugarelli ma jservux minn Milied għal iehor. Għalhekk ikollna noholqu xi ġugarelli ahna stess biex ikollna xi haġa biex nilagħbu biha. Mhux darba jew tnejn niġġieldu fuq dawn il-ġugarelli l-aktar jekk ikunu għal qalbna u xi hadd ikissirhomlna.

Wieħed mill-ġugarelli li noholqu ahna huwa l-fajjara jew il-wadab. Din għandha ċipp forma tal-ittra Ingliża "Y" magħmul minn biċċa zokk irqieq. Iżzommha f'idek minn isfel u mat-truf ta' fuq norbtu biċċtejn lasktu ta' tajjar ta' rota. It-truf l-oħra tal-lasktu jingħaqdu b'biċċa ġilda biex tkun tista' żzomm il-ġebba li titwaddab. Jekk iċ-ċipp ikun tal-fildiferru l-lastku li nużaw ikun minn dak tal-hwejjeġ u m'hemmx bżonn tal-ġilda, biss minflok ġebel inwaddbu biċċiet tal-karta mibruma. Wieħed jista' juża rabta tal-lastku (rubber band) u minflok iċ-ċipp juża subgħajh. Żbandola hija dik li kellu David li biha laqat lil Gulija, biss din ma tantx nużawha għax hija diffiċli biex tużaha tajjeb.

Il-kbar iwissuna biex nevitaw il-periklu u jgħidulna dwar il-kruha tal-gwerra. Il-kbar jokorbu fuq kemm batew fil-gwerra u għalina l-isbaħ logħba hija tal-gwerra. Noholqu armi tal-injam jew tal-ħadid. Dawn l-armi jintużaw għal meta nilagħbu ta' Rumani jew ta' kavallieri. Meta nilagħbu ta' kawbojs u Indjani nużaw xkubetti tal-injam u vleġeġ tal-qasab jew tal-ħadid li nieħdu minn xi umbrella mkissra. Fi gwerer moderni nagħmlu hoss ta' maxin gun b'ħalqna. Waqt li nisparaw ngħidu: "Int mejjet, imtedd ma' l-art".

Hemm logħob fejn nimitaw ix-xoġhol tal-kbar. Naħdmu trakkijiet tal-injam jew tal-landa bir-roti tal-irkiekel tal-ħajt. Il-moħriet nagħmluh minn rukkell tal-ħajt ukoll. Ir-roti nagħmluhom bis-snien fit-tarf, ngħaddu biċċa lastkuwa miżmuma minn biċċa xemgħa f'tarf u fit-tarf l-ieħor inwaħħlu labra tas-sarwal miftuħa li sservi ta' sikka tal-moħriet. Iddawwar il-labra biex tinbaram il-lastkuwa u titlaq il-moħriet li jibda jimxi bil-mod.

Meta f'Lulju nispiċċaw l-iskola naqbd u l-iskritti (l-pitazzi) u nagħmluhom bombi jew faqqiġhat. Il-faċċata ta' skritt nitwaha fi tlieta, l-ewwel għat-tul imbagħad għal wis'. B'subgħajna l-werrej nagħmlu toqba fin-nofs u nonfhu l-karta li tiġi qisha bużżieqa u nisparawha b'daqqa ta' ponn fuq it-toqba. Il-murtali jieħdu faċċata ta' pitazz, filwaqt li l-ġelatina nagħmluha b'nofs faċċata ta' pitazz.

Mill-iskritti nagħmlu wkoll *affarijiet ta' Londra* bħalma huma vapuri, ħwat, kpiepel, trombi, għasafar,

friefet, zeppellini jew ġets u affarijiet oħra. Fir-rebbiegħa nagħmlu wkoll il-ħamiema tal-karti tal-kulur jew it-tajra, u nimpikaw bejnietna min jagħmilha l-isbaħ u min jgħolliha l-aktar. Meta nixbgħu minnha naraw min għandu l-ħila jnizzel ta' sieħbu u ssir ġlieda fl-ajru. Hemm min jagħmilhom forma ta' bandiera Ingliża u hemm min jagħmilhom bandiera Taljana.

Ahna niġbru biċċiet tas-suf biex naħdmuhom f'ħabel u aktar ma jkollna kuluri aktar ikun sabiħ. Dan jinħadem fuq rukkell tal-ħajt u f'tarf minnhom ikollu erba' imsiemer biex taħdem il-punti magħhom, filwaqt li l-ħabel maħdum joħroġ mit-tarf l-ieħor. B'maktur nagħmlu ġurdien li jaqbeż minn fuq idejna.

Nilagħbu ta' bejjiegħa u nagħmlu mwiežen b'għotjien tal-bottijiet u nużaw flus tal-karti jew plattini tal-fliexken tal-luminata. Bil-plattini nibnu torrijiet u djar. Hemm wieħed mill-ġirien għamel purtiera bihom. Ix-xoġhol fl-injam huwa popolari. Meta nagħmlu xi kaxxa naħlu kemm imsiemer ikollna. L-hena tagħna nilagħbu fil-ħamrija, nibnu xi kamp u nħaffru hofofor bħala nasba. L-ghors tagħna inħaffru fuq xi gozz ramel fit-triq jew fuq xtajta ramlja.

Ahna nimxu bl-istaġuni fil-logħob. Għall-Milied nehdeu inhejju l-presepju. Hemm min jagħmel il-presepju tal-karti, oħrajn jagħmluh tal-ġebel. Hemm il-grotta li hija għar wieħed u l-presepju propju bi tliet gherien. Fost il-pasturi nsibu r-rieqed, il-mistagħġeb u r-ragħajja. Il-mithna tidher fuq l-ogħla quċċata. Ġie li nagħmlu huġġieġa żgħira u nixxieġha tal-ilma. Minn fuq l-għolja ta' Gelmus niġbru s-sagħtar, ir-rina li hija trab safrani u lehja tax-xiħ bħal ħaxix żgħir griż. B'dieqa nsemmi li l-aħħar attività li għamilna fil-forn il-qadim kienet il-bini ta' presepju kbir f'kamra minnhom. Domna kemm il-ġimgha fih u rajna kif ksibna l-pasturi, iżda ġurnata minnhom morna biex nifthu l-bieb tal-kamra u sibna l-pasturi neqsin kollha. Kient għafsa ta' qalb kbira u ma ergajniex morna lura lejli il-forn.

Fix-xitwa nilagħbu bil-ġellewż u nagħmlu għastelli jew kastelli u min jolqot jieħu kollox. Għall-Għid ahna s-subien nilagħbu bil-ġakkijiet waqt li l-bniet jilagħbu biż-

żibeġ. Meta tibda l-iskola ngemmghu ritratti ta' l-għasafar jew tal-futbol u noqogħdu npartu biex ngħaqqu sett. Bir-ritratti nilagħbu wiċċ jew abjad. Nghollu l-karti u jekk tgħid wiċċ u tiġbor ir-ritratti li jiġu wiċċhom 'l fuq u jekk tgħid abjad tiġbor il-karti li jiġu wiċċhom 'l isfel jekk jiġu hekk. Fis-sajf nilagħbu l-passju, u hemm il-passju l-kbir li jasal sa disa' numri. Hemm il-passju ż-żgħir b'erba' kaxxi kwadri. Il-qbiż tal-habel ta' wiehed waħdu jew bejn tlieta jilagħbuh il-bniet u anke logħob bi blalen żgħar waqt li jkantaw "pala, soda, qabza..." Il-logħob *stop* hija popolari hafna u akkanita hafna.

Fix-xitwa jkun diffiċli għalina t-tfal minħabba l-kesha. Kien żmien li anke f'dan l-istaġun konna nilbsu qalziet qasir (qalziet twil kien jintlibes meta t-tifel isir ġuvni), qmis u ġersi, par kalzetti u papoċċ li ftit kien jaqta' l-kesha jew sandli, skont il-familja kemm tkun tifla. Bosta minna jkollna l-irqajja fil-hwejjeġ li nilbsu anke f'dawk ta' nhar ta' Hadd. Uħud mit-tfal sa anke jaqsmu par sandli bejniethom. L-ommijiet kienu jagħmlu li jistgħu biex l-irqajja ma jkunux jidhru. Min jaf kemm-il omm minn naħa tagħna wegħgetha qalbha biex libset, temgħet u rabbiet lil uliedha bil-ftit mezz li kellha. Għalhekk is-sajf kien imbierek, hwejjeġ mill-inqas, kulhadd hafi u biċċa ħobż biż-żejt u l-kunserva kien jikolha kulhadd.

Logħob ieħor isir mingħajr ġugarelli bħal noli (ġieli anke tfajliet kbar daħlu jilagħbu magħna), daqqa ċieda, fejn wiehed jipprova jmiss lil sieħbu, daqqa ħadida, kantuniera jew injama, dawn bħal daqqa ċieda imma jekk tkun tmiss ħadida fid-daqqa ħadida ma jistgħux jagħtuhielek. Meta niltaqgħu hafna tfal nilagħbu pulizija u hallelin, ta' l-aħħar jaħarbu u ta' l-ewwel jaqbdhom. Hemm ukoll logħob ieħor ta' ċertu grazzja bħal *Ongi, ongi onġella* fejn żewġ fillieri ta' tfal jersqu lejn xulxin faċċata ta' xulxin waqt li jkantaw; *O Marija Ġulja oqgħod għarkupptejk u Iż-Żunżana ddu ddu*. F'kull rokna tas-sqaqien tilmah gruppi ta' tfal jilagħbu kull xorta ta' logħob bħal ta' Mama' u Papa', ta' skola jew madwar xi anzjan jew anzjana jirrakkontaw stejjer jew hrejjeff mill-folklor Għawdx.

Logħob noħolqu kemm irridu u kulma jkollna f'idejna jservina bħala ġugarell. Wisq drabi nieħdu bikja għax irridu nixtru xi karozza żgħira li nkunu rajna għand xi tfal ta' xi hadd li jista' u minflok nużaw xi sigġu. Jekk ma jikkuntentawniex nagħmlu hoss ta' magna b'ħalqna (bvinn ..bvinn .. bvinn) u wiċċna jerga' jithenna.

X'ma nixxennqux biex noħorġu niġru nilagħbu fit-triqat inserrpa tal-Mandraġġ tagħna.

It-tfal tal-hāra tagħna li konna nilagħbu flimkien f'dan iż-żmien ta' bejn il-hamsinijiet u s-sittinijiet :

- Gracy, Marija, Ġorġ, Manwel u Pawlu ta' Pawlu ta' Gawdenz
- Ċikku, Michael u Doreen ta' Marija ta' Gaffarellu
- Rita ta' Marija tal-Gerrus
- Gracy ta' Kola ta' Ġwann.
- Carmen, Vince u Ġino ( kienu għadhom ftit żgħar) ta' Marija ta' Mosu



Grupp ta' tfal fejn hemm anke ħuti, f' wiehed mis-sqaqien fl-aħħar tal-hamsinijiet.

- Peppu u Nenu ta' Ġina ta' Ketutu
- Charlie tal-Baqri
- Pawlu, Marija, Ġuża, Tommy u Margaret ta' Nozzi
- Toni, Vitorina, Karista u Ġuża ta' Marija tal-Pixka
- Nenu, Doris u Ġorġ ta' Kelina tan-Nanas
- Effie, Walter u Connie ta' Manti
- Frances ta' Ġorġa tal-Leverist
- Doris, Tetta, Karista u Leli ta' Marinton ta' Guzman. (Dawn kienu joqgħodu Triq l-Assunta, imma ta' kuljum kienu jitilgħu għand nanthom Nina ta' Guzman biex jilagħbu magħna)
- Fredu, Duminku, Ġorġ u Natalina ta' Mary ta' Manini
- Grezzju, Wiġi, Ġuži, Martinu, Gracy u Leli ta' Zanzina
- Ġużeppi, Toni, Ġorġ, Stella u Rita ta' Marija ta' Bolom
- Joey, Mary, Ġiġa u Karista ta' Toni l-Baqri
- Pawlu, Ġiljan u Ġużeppi ta' Ġorġ tal-Merguli. Din il-kitba hija dedikata għal Ġużeppi.

Tfal oħra kien hemm kemm trid imma jew kienu akbar jew iżgħar minna u għalhekk ma kinux tal-klikka.

OFFSET & LETTERPRESS PRINTING • GRAPHIC DESIGN STUDIO



# gozo press

Offset & Letterpress Printing  
Graphic Design Studio

Mgarr Road, Għajnsielem, Gozo - Malta.  
Tel: 2155 1534 - Fax: 2156 0857 - Mob: 9982 6350  
E-mail: gozopress@onvol.net